

*jimž v továrnách svět zastírají okna mléčná,
zkrátka celá ta masa ti bude za milimetr ulice nesmírně vděčná,
nesmíš jim říci, že svět je veliký a že ho lze pro ně dobýt,
nejdřív si prostěradlo do oken dej a pak začni verše robit,
tím do nitra se víc a více ponoříš a zachováš-li tuto versi,
pak budeš šťastně psát jak abatyše Kunhuta, Herder a Percy.
Exotiky se chraň! Nebuď ni nejmenší v tvých věcech její ozev!
Exotiky se chraň! Pro Krista Pána, Ježíš, Marja, Josef!
A nebuď dobrodružný. To jen mládí bývá.
To máme za sebou, ať lety nebo citově,
a v dobrodružnosti se exotika skrývá.
Těž netanči! Buď vážný a neměj žádných radostí,
neb věz, že revoluci oddalují nám lidové slavnosti.
Do kina nechod! Jest to buržoazní výmysl,
tak jako mosty, viadukty a vůbec technický průmysl.
Však abys přece zůstal ve svých básních trochu nový,
ne k Apollinairovi, svůj poměr ujasni však k Ibsenovi.
Na formu dbej. Umění tvůrčí bez formy jest jenom z pěny...
V baladách piš a verš tvůj budiž ukázněný.
Jen věci vznešené a citové se neměň.
O jídle nepiš. My, jedině povolání kritici
proletářského umění,
než bychom po revoluci
jedli cos jiného než burty s cibulí (dbej naší rady!),
radši bychom umřeli hlady.*

(Sršatec III, č. 27, str. 4, 17. 5. 1923)

Měkké duše soudružské, které rozplývají se samou láskou, považují svou „hudbu v duši“, tlumočenou světu verši více nebo méně dobrými, za světobornou věc a mají strach ze skutečné revoluce stejně jako z drzého hesla porušujícího klid té neb oné loužičky, chystají se, jak se zdá, propuknout v srdceryvný nářek: Umění je v nebezpečí! Neboť řekne-li se, že v dějinných okamžicích, které prožíváme a v nichž dělnická třída je povinna všecko své úsilí věnovat sociálnímu zápasu, jehož cílem je revoluce, dobytí moci proletariátem a vybudování proletářského státu, není dělnické třídě a uvědomělému proletariátu zhora nic po umění, které ukolébává příjemně mládence a panny a lechtá neméně příjemně ješitnost nesčetných „znalců“ a „literárně i umělecky vzdělaných“ maloměšťáků, a že proletariát potřebuje dnes také umění jen jako zbraň a nástroj revoluční — je to veliká blasfémie, je to ohrožení umění, je to konec umění.

Nezbývá nám než pokrčit rameny. Na faktu, že dělnická třída jako celek je velmi cizí skutečnému umění, protože třída vládnoucí olupovala ji až dosud velmi metodicky o možnost získat podmínky a předpoklady kulturního života, nedá se mnoho změnit. Rovněž nelze mnoho změnit na tom, že umění dnes proletariátem dosažitelné je proň velkou většinou buď nepřátelský zjev z protivného tábora, nebo nebezpečný jed z vůle protivníkovy, naporující se před ním nebo poťouchle kazící

jeho třídní uvědomění, není-li to ovšem pouhý odpaděk, nevkusně matoucí a dráždiví pudů jinak zcela zdravé. Estetické sklony dělnické třídy nebyly dosud řádně rozvíjeny a vychovávány, nýbrž naopak byly téměř pravidelně mrzačeny a odváděny na scesti. Klíč k umělecké minulosti, která by jej mohla i dnes tu a tam oblažovat po hodinách trudů a bojů, musí proletariát pro sebe teprve hledat, až dobojuje vítězně svůj zápas; o úpadkové a třídně nepřátelské umění soudobé pak netřeba se mu věru starat.

Předvídaný „konec umění“ nedotkl by se tudíž dělnické třídy, kdežto buržoazie nedala by se jím jistě zmást, aby nepokračovala v nervózním shonu svého uměleckého úpadku a nesnažila se přetrumfnout křečovitým úsilím dadaisty i zenisty v bláznění a novoklasicisty v útěku do minulosti.

„Konec umění“ ostatně již nastal a dovršuje se s konci buržoazie. Co vlastně má ještě skončit? Denně slyšíme v měšťáckých žurnálech a revuích, že umění je v koncích, denně hledá se jeho spasitel, denně vynořuje se nový ismus, nová hříčka, ale denně také svět stává se lhostejnějším k umění, ze zvyku jen poohlédá se tu a tam po alotříích hloučku „zasvěcenců“. Tak nesmírně málo je toho, co v soudobém snažení uměleckém podobá se aspoň trochu nějakému kladu, rozehrívajícímu srdce a povznášejícímu mysl.

Důvody jsou známy a pro nás marxisty také umělecké konce starého světa jsou dějinnou nutností.

Nač si je zakrývat? Nač se klamat o tom, jako by nějaký slušnější obrázek nebo nějaká lepší báseň nebo povídka mohla zachránit situaci? Horších blasfemií na účet umění po dadaistech už se nikdo nedopustí, jasný a logický rozbor situace nemůže ohrozit to, co ohrozil úpadek buržoazie, a my můžeme zcela klidně konstatovat: *l'art est mort* (umění je mrtvo), protože víme, že to bude z naší strany, odkudž bude jednou také zvoláno: *Vive l'art!* (Ať žije umění!)

Rozpor mezi mnou a komunistickými básníky a estétami vězí v tom, že já bych se rád dostal na cestu vedoucí přímo k proletariátu a z proletariátu pak k budoucímu třídnímu umění,

kdežto oni, plni estétské horlivosti intelektuální kasty, buď se domnívají, že proletářské umění možno slepit z ismů měšťáckého úpadku uměleckého (Devětsil), nebo nejraději, kolébající se na lahodných vlnách běžné lyrické poezie a citově měknonouce donekonečna, spojují básnickou tradici s humánní ideologií socialistickou (soudruh J. Hora).

Je nesporno, že také na těchto pěšinkách mohou se zrodit slušné básně a povídky: zapeklý nacionalista a šosák je jimi pohoršen, liberální měšťák s kyselým úsměvem je blahosklonně pochváli — zdá se, že to je také nejčastěji jejich účel. Nemožno se zbavit dojmu, že tohle proletářské umění a tahle socialistická lyrika jsou psány, jako se dnes vůbec píše, pro literární obecnstvo, které ovšem není vždy jen původu měšťáckého. Vzácnou výjimkou je tu dílko psané nikoli pro individuální rozkoš nebo s pošilháváním na měšťáckou kritiku, estéty a školené obecnstvo, nýbrž cele pro proletariát, proto, aby nám dělnická masa, před kterou bychom se svou prací stanuli ve snaze ji povzbudit, nadchnout, rozehrát, přesvědčit, skutečně porozuměla a rozumějíc podlehla síle našeho slova tak, jak si přejeme.

A přece není nesnadno přesvědčit se, jak proletariát chce, aby se k němu mluvilo, činí-li se to ve verších a rýmech. Na každém komunistickém večeru, kde jsou skutečně pouzí dělníci, se to dovíme. Stačí srovnat nikoli jen potlesk, ale i dojem, který tu na posluchače činí sebekrásnější poetický výrobek, vyšperkovaný všemi lyrickými přednostmi, vedle prostých, jasných, neomalene tendenčních chcete-li slok, předpokládáme-li, že také tyto sloky jsou udělány dobře, tj. vysloveny dynamikou skutečného citu a přesvědčení, nikoli podle šablony socialistických proslavů.

Báseň není heslo, ale nemohou-li naše proletářské básně být tak prosté, jasné a účinné, jako jsou naše hesla, pak vem opravdu čert všecku poezii, vem čert všecko umění a staňme se raději dobrými řečníky proletariátu než dobrými básníky maloměšťáků, běží-li nám totiž o komunistickou revoluci a nikoli jen o komunisticko-maloměšťáckou literaturu.

Nemohou-li komunističtí literáti zbavit se předsudků „literárního a uměleckého světa“, je-li jim nezbytností tvořit pod jeho dozorem a v duchu jeho konvencí, dobrá, nestane se zhora nic zlého, bude-li o několik básnických knížek na světě více, ale třeba se bránit proti tomu, aby literátská nebo maloměšťácká poezie, odkojená dekadentními ismy měšťáckými nebo tradiční lyrikou, platila za proletářskou, když přijme socialistickou ideologii nebo zakoketuje si s komunistickou revolucí, aniž může dosíci sluchu proletářova, nebo dokonce vydávala se za obrodu umění, za nástup k novému umění třídnímu, ač je tak malomocně závislá na nepřátelském světě.

Je jistě psychologicky nesmírně obtížno spálit mosty, jež spisovatele a umělce pojí s „literárním a uměleckým světem“, byť komunistický básník v éře zvrhlých Macharů, Dyků a Medků měl to velmi usnadněno, ba byl k tomu nebo měl by být aspoň k tomu přímo nutkán — ale to nám nemůže bránit v logickém soudu, že pracujeme jen pro maloměšťáky a své třídní protivníky, nepracujeme-li výhradně pro dělníky, že rozmnožujeme literaturu protivné třídy, ale pranicím neobohacujeme proletariát, když většina naší práce je proletariátu nepochopitelná nebo lhostejná, pro proletariát neupotřebitelná nebo jemu neužitečná.

Proletářské umění jako pokus o nové třídní umění, není-li dnes ještě a nemůže-li ani být v kolektivním smyslu uměním proletariátu, nemůže být jen uměním o proletariátu, nýbrž musí být aspoň také uměním pro proletariát, a nikoli pro nějaký proletariát fiktivní, vysněný nebo budoucí, nýbrž pro proletariát dnešní a pro proletariát jako vyhraněné, určité jádro pracujícího lidu, tvárnou látku pro naši propagandu a vzdělávací práci. Že proletářské umění je především pro proletariát, to konečně iniciátoři tohoto uměleckého směru nepopírají, ale v praxi je dosud toto nadějně dítě bez proletariátu.

Proč? Protože jde tu více o umění než o proletariát. Protože myslí se více na to, aby se dělalo umění, aby se plnila estetická teorémata, než na to, aby proletariát přišel ke svému, aby

proletariátu poskytl se revoluční nástroj a revoluční zbraň i na tomto poli.

Namítne se ovšem, že jde-li o umění, nutno především myslet na umění a dělat umění. Což je vždycky pravda v normálních dobách, o čemž však se nikdy nemluví právě v nejlepších dobách pro umění. Což je vždycky pravda, jen dnes nikoli, protože nemůže nám jít o umění dnes skomírající s měšťáckou společností a nevíme téměř nic o umění, které se zrodí ze společnosti proletářské, kdežto to, co může vzniknout mezi těmito dvěma uměleckými světy, může být jen tápání, jen hledání, tím nešťastnější, čím bude opřenější o teorie těžce vymyšlené.

Napsal-li soudruh A. M. Piša: „Proletářský básník musí duchovní zmatek dneška skládat k podobě vyššího, předjatého řádu budoucnosti, svým pohledem musí osvobodit našim očím skryté předivo budoucích životních vztahů a uprostřed nových jejich forem musí city jeho vyrůstat v nové kázni a volnosti,“ — je to náramně krásná, šaldovsky etho-estétská věta, která se velmi pěkně čte, ale bohužel je prosta konkrétních postulátů, a pokud znamená něco podobného jako „předobrazy“ soudruha Teiga, nutno ji stejně důrazně odmítnout, jako jsme to již učinili s „předobrazy“, shodně s dr. Nebeským.

Věříme rádi, že za „podobami vyššího předjatého řádu budoucnosti“ a za „předivem budoucích vztahů“ může se pěkně pohodlně uvelebit „nová kázeň citová“, která se dá projevit v půvabné formě veršové způsobem neurážejícím měšťáky a — nic nepovídajícím proletariátu. „Vyšší řád“ — to je věčně stejná záchrana inteligentské kasty literární před ranami a nepohodami každého soudobého zápasu, to je stále ta „věžička ze slonoviny“, jen název je jiný a náplň méně sterilní a ošumělá. Také toto proletářské umění Pišovo obejde se a zůstane bez proletariátu. Bude jen dokumentem vnikání socialistické ideologie do měšťácké poezie.

Nemůže být jinak, zbytečno téměř o tom mluvit, jen iluze nutno polít ledovou vodou, aby pozdější zklamání nebylo bolestné — především pro nás. Nutno říci velmi nahlas, že

všecky ty dnešní pokusy a pěšinky, domněle vedoucí z měšťáckého umění, nemohou vést k proletářskému umění, nebudou nikdy proletářským uměním, neboť kdybychom to neřekli včas, opakovaly by se později donekonečna výčitky, až nastane zde nebo onde, dříve nebo později návrat k východisku jako důsledek proletářství bez proletariátu.

Z umění měšťáckého rovnou v umění proletářské se nedostaneme ani s marxističtějšími názory, než jsou názory Devětsilu, soudruhů Hory a Píši. Nejsme prostě hotovi ještě s měšťáckým světem uměleckým. Tento svět není ještě zcela mrtev, metá stále ještě pitvorné kozelce, velmi zábavné i pro literární mládež socialistickou.

A tak, po našem soudu, můžeme jen jedno: odvrátit se od umění a obrátit se k proletariátu. Měšťácké umění nestane se proletářským, dostane-li proletářské a socialistické záplaty. Ale z básnické mluvy, která vědomě bude chtít být srozumitelnou a užitečnou jen proletariátu jako novinářský článek nebo řeč z tribuny, mohou nejspíše v dalším vývoji vzniknout, především v proletariátu samém ovšem, zárodky skutečného umění proletářského. A jen touto cestou vžije se umění, byť v nejprimitivnější podobě, v masu dělného lidu jako pomalu samozřejmá součástka jejich života.

Umění jako mocnost znamená v dnešní sociální revoluci, která je konečným rozlomem dvou světů, pouze jakousi plodnicí houby na prach drcené mezi dvěma kameny. Rozptyluje se do větru, ale na těle proletariátu zachytí se její zárodky a z nich vzroste teprve umění nového světa.

Nebudme domýšliví, že zachraňujeme umění svým křečovitým tápáním. Musí zahynout v tomto světě, aby z mrtvých vstalo ve světě novém, majíc své kořeny již v nové třídě, vládnoucí, aby skutkem se stala beztřídní společnost.

(Proletkult II, str. 266–268, 23. 5. 1923)

Kdybychom hlásali: Chceme umění agitační!, nemohli bychom jistě vydat hesla méně vhodného a méně — prozíratelného, oportunního. Dnešním umělcům, prošlým školou měšťácké estetiky, nezdá se, aspoň v teorii, nic tak protivným a absurdním, jako když se od nich přímo žádá určitá tendence a určitá agitace formou uměleckou.

Čím více měšťácké umění se individualizovalo a odcizovalo, nikoli jen „lidu“, ale i veliké většině své třídy, čím méně chtělo a mohlo vyslovovat široce kolektivní myšlenky a city, tím nepřátelštější byli umělci „tendenci“ a „agitaci“ — třebaže bylo vždy velmi obtížno stanovit, kde tendence počíná a končí, kde počíná a končí tendenční umění. Všeobecně jen určitý druh tendencí politických a sociálních byl dán do klatby, kdežto převážné množství tendencí ostatních mělo v měšťáckém umění vždy tradiční právo domovské.

Nechybíme snad příliš, vyslovíme-li tu názor, že obecně připuštěny byly v měšťáckém umění všeobecné a hodně abstraktní tendence náboženské, filosofické, svobodářské, humánní, vlastenecké ap., ale vylučovány tendence zcela konkrétní, hlavně rázu politického a sociálního.

Umělec stával se v měšťáckém světě z tlumočitele národních a lidových myšlenek, citů a požadavků stále více nadřazeným činitelem, pohybujícím se ve „vyšších sférách“, nad životem, jež soudil a zobrazoval v nadlidských rysech; jeho subjektiv-